

A szófaji átcsapás egy esete az osztjákban

Sajátos jelenség az északi osztjákban a jelzői funkcióban álló verbum finitum. Ez a verbum finitum mindig jelen idejű, többnyire passzívumban van, de előfordulhat aktívumban is. Úgy tűnik, ez a jelenség leginkább a szigvai szövegekből, azaz REGULY gyűjtéséből adatható, de PÁPAY szövegeiben is előfordul: igen nagy mértékben az Osztják Népköltési Gyűjteményben, elenyésző mennyiségben az Északi-osztják nyelvtanulmányokban.

A) Passzív verbum finitum jelzőként

Példaként álljon itt a hősénekek egy gyakran ismétlődő fordulata: *ogeutlä sar älom il nyogolleu | sableutlä uzi älom il nyogolleu* PÁPAY: *oy-ëuatlä sár äläm il-nyöällëu, | säbl | v. säbäl | ëuatlä uzi äläm il-nyöällëu*. 'Fejet levágható igazi álmot alszunk, / nyakat levágható igazi álmot alszunk'. OH¹ 350/1623, 24. Tulajdonképpen 'a fej leváगतik igazi álmot . . .', ill. 'a nyaka leváगतik erős álmot' lenne a szerkezet szolgál fordítása. Ez a szorosan összeforrott, gyakori paralelizmus pedig valaha két mondat lehetett, mégpedig: (Olyan) igazi álmot alszunk, (hogy közben) a fejünket leváगतják. Az *eutlä* (*ëuatlä*) passzívum jelen idő egyes szám 3. személyű igealak, melyben az *-l-* a jelen idő jele, az *-a* pedig a passzívum képzője egyes szám 3. személyben.

Ez a szerkezet korántsem ismeretlen nyelvészeink körében. Már SZABÓ DEZSŐ felfigyelt rá A vogul szóképzés c. tanulmányában (NyK 34 : 230): „Érdekes jelenség, de csak két-három esetben találtam, hogy a pass. alak jelzőül van használva: *jäkti* 'vág': *supi* — *sis jaktawe ossä sujrisät* tokhát módjára átszelt vékony ligetecskejében . . .” SCHÜTZ JÓZSEF Az északi-osztják szóképzés c. tanulmányában (NyK 40 : 71–73) a deverbális névszóképzők között említi a *-läjen*, *-la*, *-lanen* formánsokat, eredetüket nem tisztázza, de egymás közötti összefüggésüket, valamint a passzívum egyes szám 3. személyű ragjával való kapcsolatukat fölveti. SZEPESY GYULA Az osztják *-la*-képzős szerkezet címmel kis fejezetet állított össze egyik tanulmányában (Az *isten-adta* féle szerkezetek a finnugor nyelvekben, Budapest, 1939, 28). Példáját az Osztják Népköltési Gyűjteményből, tehát a szigvai anyagból veszi: *qar nõyolla unt šaslna* (PÁPAY átírása). Így vélekedik: „Ennek a *-la*-s alaknak a magyarázatára nézetem szerint legvalószínűbb föltevés, hogy ez azonos a jelen idő egyes 3. személy szenvedő alakjával.”

Hasonló szerkezet van a magyarban is. PAIS DEZSŐ ekképp nevezi a szóban forgó szerkezetípust: összetétel, amelyben az „utótag tárgyas ragozású verbum finitum. Ilyenek: R. *isten adta, istenverte*, R. *eb adta* (OKISz): *káromló szó isten adta helyett*, R. *fene-ette, szüette*, R. *fereg ette, feregragta*,

madárlátta, mohlepte, porlepte, napégette, dércsípte” (Alak és mondattani gyűjték. Szerkesztette PAIS DEZSÓ és BENKŐ LORÁND Nytud.Ért. 46 :66). A 67. lapon részletesen kifejti az efféle szerkezetek keletkezésére vonatkozó nézetét, miszerint ezek „az alakulatok eredetileg önálló mondatok lehettek ilyen fordulatokban: *Isten adta jókedvét, — nem veszi el soha . . . Madár látta kenyeret, — szereti a gyerek . . .* Ezekben az *Isten adta* stb. szókapcsolat alany-állítmányból jelzővé lett a mondata tárgyának, és így együttesen forrt hozzá a következő mondatot alkotó szókapcsolathoz.” Ily módon képzelhető el a fenti osztják szerkezet keletkezése is; vagyis a 'feje levágtatik' alany-állítmány szerkezet másik mondat tárgyának — 'erős álmodtunk' — jelzőjévé vált. Egy másik példa: *kár nyogolla pászsing unt süsselnä* 'A rénbika futotta fényes erdő hátán' OH¹ 248/732, azaz: (Ahol) a rénbika fut — intranszitiv igéknek is van passzívuma —, a fényes erdő hátán. (PAIS DEZSÓ az idézett tanulmányában a kérdés irodalmát, a különféle nézeteket is közli.)

Az alábbiakban megkísérlem bebizonyítani, hogy ezek az osztják szerkezetek valóban jelzős szerkezetek, nem pedig külön álló mondatok. Az utóbbit már csak azért sem lehetne tényyszerűen kimutatni, mert REGÜLY nem tagolta a szövegeket sorokra, mondatokra. Hogy valóban összeforrott jelzős szerkezetekről van szó, arra nyelvtani és stilisztikai bizonyítékaim vannak:

1. A szenvedő szerkezet logikai alanyáról eltűnik a locativus-instrumentalis ragja.

2. A passzív verbum finitum olyan képzőket vehet fel, melyek mellékevekhez vagy melléknévi igenevekhez járulhatnak.

3. Ezek a szerkezetek sztereotíp fordulatokban jelentkeznek.

1. Ismeretes, hogy az osztjákban a szenvedő szerkezet logikai alanya a locativus-instrumentalis ragot kapja, pl. *ort iki . . nyil kuspi änget nyälnä . . . pitemplä* 'fejedelmhős öreg . . nyole horgú (tkp. karmú) szarunyíltól . . van találva'. OH¹ 110/928. A jelzővé vált szerkezetekben jóval több az olyan példa, amelyben nincs locativus-instrumentalis rag; a locativus-instrumentalist tartalmazó szerkezetekre igen kevés példám van: *kesinä pogollä kull ko schidi vuertal* 'késsel átbökhető vastag (jég)kerget csinál íme' OH⁴ 158/1426 (2); *laimna seurlä likkärmas kuttileult* (PÁPAY: *läimna seurla*) 'A fejszével vágott sűrű (?) cserjés közepe táján' OH³ 92/613 (6); *nyormeskäp orten mäschnä jogottle kuleng saspi tarom jogol ischemne* (PÁPAY: *mäzaknä joyätlä*) 'Erős-öklű-fejedelmhősöd-öklével-nem éri-csengős-hátú-erős-íj öcsémtől' OH¹ 120/1017 (6); *nimelnä jächlä nimling ken ord ischem* (PÁPAY: *jäyla*) 'Hótalpon-járó-hótalpas-gyors fejedelmhős öcsém' ONGy 3/30 (8), de: *niml jächlä nimling ken ord ischem* (PÁPAY: *jäyla*) ONGy 3/497 (6). Megfigyelhetjük, hogy a locativus-instrumentalis raggal ellátott főnév mindig a passzív igealak előtt van, azaz a jelző állományában. Ez az eredeti szerkezet igen ritka, a nyelvhasználat fokozatosan eltávolodott tőle, ezáltal a mondat pedig egyre általánosabb jellegű lett. Több fejlődési fokozatot figyelhetünk meg: a) A logikai alany a jelző állományában van, de locativus-instrumentalis rag nélkül. b) A logikai alany a jelzett szó állományában van, azaz nem tartják szükségesnek megismétlését. c) Egyáltalán nincs logikai alany a mondatban. Ezek az általam általános jellegűen nevezett mondatok, ezek a leggyakoribb sztereotípiák.

a) Az itt szereplő példamondatok szerkezete a következő: a jelző állományában van a logikai alany és a passzív verbum finitum, a jelzett szó állományában pedig a jelzett szó, ami gyakran maga is birtokos jelző, névutós határozó stb.

aj kuji alomla johling almess jām oling alomlen (P.: *ālmlā*) 'Fiatalember (koromban) emelt íjas teher (tkp. emelés) jó végét emelem' OH¹ 224/506 (10); *pa mu ku ameslā torning mua luotittlaim* 'Más föld (vidék) embere lakta füves földre vetődöm' OH⁴ 39/321, 2 (4); *läu longi kohlä pänt schidi által* (P.: *χòχλα*) 'lópatának (?) járható (tk. futható) út van íme' OH³ 90/592 (4); *ma lailla i kurpi ságálltági älyeng ura* 'a magam állta egy lábú deszkája ragyogó bálványsátorba' OH⁴ 17/122 (12); *schì kemi untlä kossne mennlä laolt kät eult* 'Ezenközben a húsz nő járta (tk. járó) őrző házból' OH⁴ 47/388 (29); *sem nilä kämet nyorom schidi seurem* (P.: *nilä*) 'a szemmel látható széles berek ím le van vágva' OH¹ 100/849 (4); *kär nyogolla päzsing unt sässelnä* (P.: *nöyällä*) 'rénbika futotta fényes erdő hátán' OH¹ 248/732 (18); *velykäscho nyogorlä | nyälel vaj parreing vuoll kollnä ämesslem* 'A nőtlen ember faragó (v. faragta) nyílnyél forgácsos (?) helyén ülök még' OH⁴ 12/75 (4); *läu längi ohlä pänt eult* (P.: *oχla*) 'a lópatának járható úton' OH³ 92/614; *nomes pittla säting kattlem ohtinä* 'észnek tetsző bűvös napomon' OH² 218/487; *lont kuri poremlä kolmas jēgi kutēuna* 'A lúd-láb taposta Hármás-Ob-folyónk közén' OH² 256/1,2; *ko poschlä laort nor ponnlem* 'férfi nem bírja nehéz gerendát helyezek' OH² 92/837 (8); *närochlä jeming jogan aul eult* 'a nőnek érinthetetlen szentséges kis folyó torkolatánál' OH⁴ 20/146 (8); *äl olti ajung go pogol teillä russ karti seming tel* 'Közönséges apródférfi szolgának való gyöngye vasból készült pikkelyes páncéloat' OH² 284/351. Az ONGy-ben van még 33 adatom, jobbára más verbum finitumokkal, az ONy-ben nagyon ritka ez a szerkezet, mindössze két mondatot találtam: *ēyi lila šuiān ohš jōyāt* 'leányevő bőséges halszállás megérkezik' 128 (2); *pā χuī āmesla pāmi moy lödriñdas* 'idegen ember lakta füves földön termett (?) 61 (8).

b) Az itt szereplő példamondatokban a logikai alany a jelzett szó állományában van.

juhung vuäs älngem ämeslä . . . ord ischen schidi ultal (P.: *āmēslā*) 'A fáváram végén lakó . . . fejedelemlős öcsém van ím' OH² 4/8 (11); *täui päitēt juutla nyiül kuspi ängēt nyäl lakemätäl* 'tavaszi hófajdot lövő nyolc horgos szaru nyilat ránt elő' OH⁴ 137/1229 (7); *ampen säss kattschelä inä endom* (P.: *χattšälä*) 'ebhát (tkp. ebed-hát) csapkodó egy asszony sincs' OH¹ 228/548 (6); *juhung vuäs älgem laulla | kareng nang pänttöp vuäs älngem laulla . . . jajem* (P.: *lavalla*) 'A fa városom végét őrző, | a kérges vörösfenyőből ácsolt városom végét őrző . . . bátyám' OH³ 16/15, 6 (28); *kolom schoper nochlä vuäs ti ämesleu* (P.: *noχlä*) 'három *šāβar* ducos (?) városban itt lakozunk' OH² 120/3. Az ONGy-ben még 30 adatot találtam, főleg az *ameslä* és *laulla* verbum finitumokkal, de előbukkantak egyéb érdekes szerkezetek is: *änem ātlaa, sönem ātlaa ajān χo poyēman* 'tálam hordó, edényem hordó apródférfi szolgám' 249/36; *ma molχa ēvi kitla sāt Kalts nērān nāj* 'Én egykoron, mint leányölő bűvös Kalts haragos istennő' 268/14; *noyos kušla nēlān āmp lu āt kušlēt* 'nyuszt kereső éhes (?) eb módjára ők hadd keressék' 274/60; *muwāl šanžān sašāl manla narān sgrñi ār poyem* 'földje háta hátát járó bűnhódéshozó aranyos sok fiamnak' 272/7; *nē-lil manla marān kartān* 'az asszony-lélek menesztő bűnhódéshozó vasat' 275/87; *χāt vērem taiāa külvān χārp ār lēwem* 'a házi dolgom végző . . . sok szolgám' 256/295; *lu taiti juχ-vēr verla nōzān ār lēwālñ* 'Az ő famunkáját csináló . . . sok szolgája' 276/95.

c) Egyáltalán nincs logikai alany a mondatokban. Ezek a szerkezetek általános jellegűek, igen gyakran ismétlődő mondatfajták. Valószínűleg a gyakoriságuk miatt váltak általános jellegűvé.

mollti serek aittla lär kotäng koreng teel siken (P.: *al'atllä*) 'Néhanapján emlegetett Tavi-hattyú-ékitményű páncélocskád' OH¹ 266/879; *tom ämeslä muul senhlem jogol päll ar unt nyäll numbäl eult* (P.: *ämäslä*) 'az amott levő (tkp. ülő) földje megnőtt, fája magas sok hegyfok felső vége irányában' OH¹ 202/321; *ogeutlä sar uilt nyogolleu* (P.: *oy-ēuatla*) 'fejet levágható igazi szunnya-dásba merülünk' OH¹ 320/1359 (37); *sableutlä sar älom olleu* (P.: *säbäl-ēuatllä*) 'Nyakat levágható igazi álmot alszunk' OH¹ 320/1358; *sas jogotlä mällo m schidi pittlem* 'térdig erő mély vízbe jutok im' OH² 813/747 (14); *teutmel senhlä vas käri säch ichtä selem* 'tetünövesztő (v. tetve megnőtt) récebört aggatok' OH⁴ 18/126, 8 (18); *koi loss uittla saring lyälynä schi jogotmeu* (P.: *uōiatllä*) 'embere sűrűnek ismert zajgó ellenség jött im ránk' OH¹ 204/352; *aj kuji ultelä nyochs lanhmeng jäm äntep ultelaım* 'gyermek fektető (tk. kis ember) nyusztbőrrel fedett jeles bölcsőbe fektet engem' (P.: *oltälä*) OH² 156/331, 2; *lyom vuoschlä kar juch vuonschlem* 'bogyója letarolt puszta zelnicefa módjára megtépem' OH³ 166/1309 (9). Az ONGy-ben 43 adatot találtam, pl.: *artälala pösən sät näł läbat jem pat mun ant artälaseu* 'irányzott hegyes nyíl búvós véggel mi nem irányozunk' 274/64; *tut juch járulla vuering kenntäs eult* (P.: *jāwolla*) 'A tűzifa tartó állványról' 4/731; *χār jerla lisən moŋgol neŋen jersa!* 'rénbika kötő hurkos csomóval neked kötöttük meg! 271/11; *pösälala kartən sät näł mun ant pösälaseu* 'hegyezett vasú búvós nyilat mi nem hegyezünk' 274/66.

2. A jelzőként álló passzív verbum finitumot a nyelvhasználat egyre fokozottabb mértékben nem érzi igének, ugyanis a) olyan képzőket vehet fel, amelyek eredetileg melléknévhez járulhatnak, vagy melléknévi igenevet alkotnak, b) a gondolatritmusban szabadon váltogatják a passzív igealakot és a *-ti* képzős igenevet.

a) *igető + l(a) + am* (a befejezett melléknévi igenév képzője):

kosne männlem lault kät minemen alyatn | kōsne männlā lault kät minemen tūāti 'A húsz nő járta őrző házat nekünk mutassátok meg | A húsz nő járta őrző házhoz minket vezessetek el' OH¹ 358/1693, 4; *kārr nyogollem pāsīng unt sässelä utn killä* (P.: *nōyällä*) 'A rénbika futotta fényes erdő hátára (= part-ra) kelek' OH¹ 68/583; *teutmel senhlem lont käri säch ehtesälem | sunzel senhlä vuas käri säch ehtesälem* 'tetvével megtelt kitömött lúdbört aggatok, bolhájával megtelt récebört aggatok' OH² 54/471, 2; *ort losi uitlem ohung kanti* 'fejedelem-hőse sűrűnek ismert . . . hadat' OH² 42/362.

igető + l(a) + η (adjektívum képző):

lyom voschla kar juch vuānschleu | anzäl vuānschläng kar juch vuonschleu 'Bogyója letarolt puszta zelnicefa módjára megszedjük (őket), csipkerózsa-bogyója letarolt puszta csipkerózsa módjára megszedjük.' OH¹ 150/284, 5; *ältlängn nyuri sech ätläli* 'Egybefűzött szij-gombolyag (módjára) kapcsolja (a sok csónakot egymás után)' OH¹ 16/120, 1; *pätlangen jengapi päsing songa* 'a be nem fagyó vizű fényes lékhez' OH² 152/302, 7. Az utóbbi két példában még egy determináló elem járul az adjektívum képzőhöz. Ezek a szerkezetek az ONGy-ben is előfordulnak: *kos kār kogolmang nāring jeng schidi oltal* (P.: *χōyolman*) 'húsz rénbika futotta bűnhődéshozó víze az' 3/174; determináló elemmel: *ältlangen nyuri sech ältesleu* (P.: *ältlanen*) 'egybefűzött szij-gombolyag gyanánt kapcsolódunk' 4/1133 (3); *pentlangen nyuri sech tal seleu* (P.: *pentlanen*) 'alámerülő szij-gombolyag módjára húzódunk' 4/1155 (2); *suitlangen mori keui suitlangen üla soiletäl* (P.: *šöitlanen*) 'sülyedő terméskő módjára alásülyed' 4/1115 (4); *tall langen keli sech talesleu* (P.: *tällanen*) 'húzott kötél-

gombolyag módjára húzódunk' 4/1134; a determináló elem egyéb birtokos személyragból ered: *-em, tam tailanem nālāl kātlem ort-poyem* 'ennek az újat fogó egy fejedelemlős fiamnak' 274/46; *-el, gual lāulanl* 'torkolatát őrző' 273/23; *pā-mū-χōjem tailanl muwaln narən mū* 'A más vidéki emberem lakta (tk. bírta) földjére (nézvést) bűnhődésthöz földhöz' 275/77; *lābat jenk-χo vantlanl Novi-Sgrni kul kinən* 'hét víz embere látó Fehér-Aranyos vastag kötővel' 276/112.

igető + l(a) + ən (determináló elem):

kuling uit kuttpel āmeslain . . . iki koschä (P.: *āmslāžen*) 'A halas rétioldal közepén lakó . . . ipad öreghez' OH² 64/566; *ous sarisch āul laullain . . . ai limi* (P.: *lāuällāžen*) 'Alvidéki tenger torkolatát őrző . . . kis felesége' OH¹ 244/702; *pon kul vellain mogol jūpoh* (P.: *uällāžen*) 'kecével halászó több testvért' OH² 124/42, 4; *kesinä lārlain likkärmäs kutt leult* (P.: *lortlāžen*) 'a késsel lenyesett . . . cserjés között' OH³ 90/593; Az ONGy-ben is találtam 10 adatot, közülük csak egyet idézek: *nomel takī jilain . . . iken* (P.: *jilājem*) 'felülről jövő . . . öregednek' 4/85. Előfordul, hogy pedig fordítva. Lehetséges, hogy csak a nazálisok felcsereléséről van szó, mint az alábbi példa igazolja: *pon kul vuellain ogol jūpoh* (P.: *vellājen*) 'kecével halászó több testvért' ONGy 3/56, 9; *pon kuli vellain mogol jiu poch* ua. OH¹ 8/29, 40, ugyanakkor az is lehetséges, hogy *-əm*, vagyis az első személyű birtokos személyragból származó determináló elem van a szó végén: *mul kāti schongem laullaim | mul kāti alngem āmeslaim . . . agem oltal* (P.: *laullājen, āmslājen*) 'vendég házam szögletét őrző / vendég házam elején ülő . . . bácsikám van' ONGy 1/8, 9, 12, 13 (8). Ez utóbbit indokolja, hogy több, első személyű birtokos személyragos szó van a mondatban.

W. STEINITZ és FOKOS DÁVID is ír a birtokos személyragok determináló használatáról (OVE, ill. Urali és altaji összehasonlító szintaktikai tanulmányok NyK 62 :213–241). FOKOS írja: „ . . . a szóban forgó személy vagy tárgy az elevenebb elbeszélésben vagy beszédben szereplő személlyel bizonyos kapcsolatba jutott, vagy azt (elsősorban a 2. személy személyragjának használata esetében) az eleven előadás kapcsán a megszólítottal bizonyos kapcsolatba, hozzá közel kerül.” (223. l.) Ilyen megfontolások alapján elképzelhető, hogy az analógia átterjed az első személyre is. Az alábbi esetekben is a mondatkörnyezet indokolja az egyes szám első személyű birtokos személyragból származó determináló elem használatát.

igető + l(a) + -əm (determináló elem):

jūhung vuās āngem āmeslaim | pontāng vuās āngem laullaim | vuāting lār nyārātnā ohlem | nyolach tār päll kuriāt jajem schidi ultal 'A fa városom végét lakó / ácsolt városom végét őrző, / Szeles-áradvány-izzapjára-szálló (nyolc(!)-daru-magas láb íz bátyám van ím' OH² 180/7–10, 11; 13, 14: *laullain* (4); *nomeltāki mǎnnlaim | togol belek nyorom kolāch ikem* 'a felülről jövő (v. fönt járó) félszárnyra (ereszkedett) réti holló öregemnek' OH⁴ 13/83.

b) Azt, hogy mennyire nem érezhette a nyelvhasználat ezeket a szerkezeteket külön álló igés mondatoknak, hanem egy nagyobb egység szerves részének, bizonyítja az a tény, hogy a paralelizmusban sokszor hasonló helyzetben igenevet, mégpedig folyamatos melléknévi igenevet használnak, tehát azonos funkciót tulajdonítanak a verbum finitumból lett jelzőnek és az igenevnek: *pa mu ku āmeslā torning mua luotittlaim | pa muku āmesi vuarsing mua tolain* 'Más föld (vidék) embere lakta füves földre vetődöm (?), más föld embere lakta vesszős (v. bokros) földre visz engem (ti. a vad)' OH⁴ 39/321, 2;

ma läillä i kurpi sägällaki elyäng urä | ma läilti partelki elyäng urä 'A magam állta (tk. álló) egy lábú deszkája ragyogó, bálványsátorba' OH³ 92/605, 7 (5); *täm kär nyogollä posching unt sässnä | vuoj nyogolti lault unt sässnä* 'Ezen a rénbika futotta fényes erdő hátán | Ez állat futotta legelő erdő hátán' OH² 206/337, 8; *lyäm vuonschlä kar juch schidi vuonschlä | anzäl vuonschti kar juch schidi vuonschtel* 'zelnice szedő pusztá zelnicefa módjára meg van tépve, csipkerózsa bogóját szedő pusztá fa módjára meg van tépve' OH² 58/505, 6.

Valószínű, hogy RĚGULY vagy gyűjtésének közzétevői olykor hibásnak minősíthették a jelzői passzív verbum finitumot, esetleg elírásnak tartották, mivel néha megkérdőjelezték. Lehetséges, hogy RĚGULY is bizonytalan volt a megítélésükben, egyszer pl. így ír: *noch läillä läilti al viili* (P.: *noxläillä (läiäi?)*) 'fömlállásra való lábszár erőre' OH¹ 96/816, tehát mind a verbum finitumot, mind az igenevet leírja. Az egyéb bizonyítokokon kívül az adatok sokasága is arra mutat, hogy egy sajátos nyelvi jelenséggel, nem pedig hibával állunk szemben.

3. A jelzővé vált verbum finitumok többnyire megcsontosodott kifejezésekben, sztereotíp fordulatokban jelentkeznek. Véleményem szerint a gyakori ismétlés, a közismert fordulat segítette elő a verbum finitum jelzővé válását. A hősénekekben ilyen fordulatokat alkalmaznak a szereplő személyek, a színhely bemutatásakor, az utazás leírásakor, az ellenség megpillantásakor stb. Ezek a sztereotípiák többnyire a) paralelizmusok, b) ezen belül figura etimologicák, továbbá c) tulajdonnevek.

a) A paralelizmusra már sok példát idéztem. A hősénekekben azonban bonyolultabb, hosszú szerkezetekkel is találkozhatunk, amelyekben több jelzővé vált verbum finitum van, pl.: *lu tating kät ängel ämesslä | rating kät ängel laulla . . . | ord pogoll* 'Az ő tüzes háza végén ülő (tk. tüzes háza vége ületik), tűzhelyes háza végét őrző / . . . fejedelemlős fia van' OH⁴ 7/34 (5) stb.

b) A paralelizmus gyakran kombinálódik figura etimologicával: *lyom vuoschlä kar juch vuonschlem* OH³ 166/1309 stb.

c) Különleges fajtáját képezik a sztereotípiáknak a tulajdonnevek. Olyannyira részletező, bonyolult és merész képzettársításokat tartalmazó metaforák, hogy stilisztikai szempontból is figyelmet érdemelnek. Véleményem szerint a tulajdonnevekben szereplő verbum finitum minden kétséget kizáróan bizonyítja a jelzővé válást, hiszen ezek sorosan összeforrott, elválhatatlan szerkezetek: *untnä étylälälä unt tulpäch seung jau kilem* (P.: *étylälälä*) 'Erdőben-termett-erdei-légylőgalóca-hajfonatos-ia-öcsém' OH¹ 90/755; *keue nyäl jengitla jengit lonh iken* (P.: *iēnätlälä*) 'Ural (tk. kő v. szikla)—fokát-orszós-orsó bálvány öreged' OH² 122/31 (2); *jelem sirko kogetlälä katt mongh siki* 'mennyei-fajta-ember-futó két vakond' OH⁴ 179/1610 (6); *nim sarisch äul laulla koräng or ko ai limi lohseil ällti* (P.: *läüällä*) 'az Alvidéki-tenger-torkolatát-őrző-rénbikás-szamojéd-ember-kis-felesége barátjának' OH¹ 478/2725; *jorlaruän mongellä toch mongol ischem* (P.: *mōngsällä*) 'Erős-lovat (tkp. lovatat)-csomózó-erős csomó öcsémet' OH¹ 126/1059; *kolom schäper nohlä orten* (P.: *noxlä*) 'a három-sábar-hengerítő-rúd-fejedelemlősöd' OH² 162/395; *tohlong lonh ko porentla katt jätpti jätting jogol ischem schidi ultal* 'Szárnyas-bálvány-embertaposó-vas-izületű-izületes-íj öcsém van íme' OH³ 16/23 (14); *jel mäje ho seurlä nareng longh sikel* (P.: *sēyurlälä*) 'Távoli-embert-levágó-szablyás-bálvány-öreg' OH¹ 130/1097; *kär sägätlälä jiuur kunytleim imen* 'Rénbika tépő (?) farkas hajnal asszonyod' OH⁴ 26/199 (2); *jorn kosch ko täilä koleim lell pös väj pälat ort sikell* (P.: *täilälä*) 'A Nőtlen-szamojéd-ember-birta-háromöles-

dárdanyél-magasságú-fejedelemlhősnek' OH¹ 156/1311 (9); *posteilä niring nari ischem* 'Éles-hegyű-buzogányos-szablya-öcsém' OH⁴ 5/7 (51); *kü ıla päläp ord* (P.: *jila*), ill. *kanyila päläp ord* (P.: *χū-nila*) 'Messze halló fülű fejedelemlhős' ONGy 3/65, 91, ill. 3/66, 67, 90.

B) Aktiv verbum finitum jelzőként

Szórványosan előfordul, hogy az aktív igealak egyes számban jelzővé válik:

1. személy: *täm end vantlem muzum labed tarom käim tagan* (P.: *üantläm*) 'Ezen a nem láttam (tkp. látom) két világtáj (tkp. földszöglet) két vésze érte helyen' OH¹ 46/377, 48/401, 50/416.
2. személy: *tam änd vuantlen nai li vuas alngelnä kischem . . . pokeluen* 'ezen a nem látod nő nélküli város végén maradt . . . szolgánk' OH³ 78/502; *taln katl iln (jilen) koing mäi siin* (P.: *jülen*) 'A téli napon jövő emberes lakodalmi nép zaja' (tk. zajod)' OH² 126/63, 5.
3. személy: *tam and vantleli labed muzung labed tarom käimal* (P.: *üantläli*) 'Ezen a nem látta (tkp. látja) hét földszöglet hét vésze érte helyen' OH² 346/1587.

A „Névszókul használt igealakok” (Nyr 7 :443) gyakoriak a magyarban is, bár SIMONYI szórványos jelenségnek tekintette őket, sőt egy másik tanulmányában (Nyr 36 :201) hamis analógiának, játszi, szórványos jelenségnek vélte őket. SZEPESY, PAIS a fentebb idézett műveikben sok példát említenek, ilyenek: *térjmeg utca, nekeresdi csárda, R. Én nem vagyok fia a te-mondád molnárnak, ti pedig ezer hízkelkedéssel s ti-tudjátok mesterséggel ostromoljátok, a magok mondják jóságokra ösztönöznek, be nem szeretem gyerek, ebkérdi csárda, találom felelet, eszem-iszom ember stb.*

Tanulságok:

1. Az adatok nagy száma, valamint elsősorban a nyelvtani és stilisztikai bizonyítékok amellől szólnak, hogy szófaji átcsapás történt, a szóban forgó szerkezetekben már nem verbum finitum van, hanem jelzői funkcióban szereplő verbum finitum eredetű szó. Ezen megállapítások lényegében a passzív verbum finitumból eredő jelzőkre vonatkoznak, az aktívumra egyelőre igen kevés adat áll rendelkezésünkre.

2. Az osztják nyelvi adatok, valamint az esetleges fejlődési vonal megrajzolása alátámasztják a magyar nyelvészek logikai elgondolásait a mondatból lett jelző kialakulásával kapcsolatban.

A. JÁSZÓ ANNA

A Case of a Part of Speech Conversion in Ostyak

This work deals with the application of the original verbum finitum used as attributes. These verbum finitum are present tense verbal forms most frequently used in the passive voice but also occurring in the active voice as well. The work proves that a part of speech conversion occurred; linguistic intuition no longer regards these words as verbs. A similar type of part of speech conversion can be found also in Hungarian. Regarding an explanation of their origin, however, only a logical notion is possible.

ANNA A. JÁSZÓ